Eldad ha-Dani

seine Berichte über die X Stämme und deren Ritus

in verschiedenen Versionen

nach Handschriften und alten Drucken

mit

Einleitung und Anmerkungen

nebst einem Excurse über die Falascha und deren Gebräuche

von

ABRAHAM EPSTEIN.

Pressburg, 1891.

Druck von Adolf Alkalay.

Commissions-Verlag von **Ch. D. Lippe,** Wien, Praterstrasse 15.

לוח הענינים והמלות.

תקונים והשמטות.

צד 3 שורה 6 במקום פשיט צ"ל פטיש.
" 3 " 11 " להציא " להוציא.
" 5 " 7 לפי דעת הפראפעססאָר ד. ה. מיללער בנה לו אלדד המלות על ידי העתקת האותיות ממקומָן. האותיות ממלת צפור העתיק ממקומן בהאל"ף בי"ת על שתי אותיות ויצא לו במקום הצ' ר', במקום הפ' ק', ובמקום הר' יצאה לו ת'. הי' והו' המורות על התנועות נשארו במקומן, ובדרך זו יצאה לו מלת ריקות במקום ציפור. בדרך קרובה לזו או על ידי צרופים בנה לו שאר המלות. אצל מלת פלפול לא יכול אלדד לעשות כן, כי היו מכירים תחבולתו, יען כי האותיות כפולות, ועל כן השתמש בתחבולות אחרות.
צד 15 שורה 8 מלמטה במקום אבאש צ"ל עבאש.
" 15 " 2 " ובן " וכן.
" 28 " 2 לפי דעת החכם הנזכר אפשר לקיים הגירסא „מפי אבינו משה" אחר שהדברים יסופרו שם בשם בני משה.
צד 35 שורה 20 במקום הצעאן צ"ל האצעאן.
" 38 " 3 חסרות שתי אותיות וצ"ל שגרו.
" 44 " 8 מלמטה במקום [שבא] צ"ל [שבאו].
" 46 סוף הערה ו'. יותר נראה שאלדד חשב את המרחק מירושלים, לפי שירושלים נחשבה לטבור הארץ גם בעניני געאגראפהיאה ע' Marinelli, Die Erdkunde bei den Kirchenvätern S. 76
" 52 ריש סימן 14 במקום נגב צ"ל נגר, ע' מבוא צד XIV.
" 62 שורה 3 במקום כנגר צ"ל כנדג.
" 73 " 16 " אש " איש.
" 99 " 3 " מן " בן.
" 106 " 1 מלמטה נחוץ למחוק כלת הרי.
" 114 " 6 במקום לח' צ"ל וח'.
" 118 " 8 נחוץ להגיה העטים במקום תעטים שבכתב־יד.
" 147 " 11 ארדאת מורה לפעמים גם על האפאסטעל.
" 153 " 10 גם אצלנו נפל בשנת 1848 פסח ביום ג' 18. אפריל. ואין זה אלא מקרה.
" 163 " 12 במקום עד צ"ל על.
" 169 בהערה נחוץ לקרות Leviratsehe.
" 175 שורה 12 במקום כפי צ"ל כפים.

— כנראה — כדי להפס דעת השומרונים. מן ההיכל של השומרונים והמנהגים שהיו נהוגים בו נדע רק מעט מזער. בכלל היה דומה לבית המקדש שבירושלים (יוסיפוס קדמוניות י״א, ח׳. גם י״ג, ט׳). קרוב לו היה מבצר חזק, שחרבותיו נראות עד היום הזה (ראבינזאהן מובא אצל הערצאג ערך גריזים) —.

במצרים נקבצו ובאו דעות שונות מאד אלו מאלו, דעות השומרונים והיהודים והאיסיים גם יחד. שם נתחברו ספרים המלאים להם תערובת כזאת, כמו ס׳ חנוך וס׳ היובלים. קרוב איפוא שמשם יצאו הפלשים עם דעותיהם ומנהגיהם השונים ממנהגי כל הכתות שהיו בישראל, ושמשם יצאה להם תורה כל זמן שבית חוניו היה קיים וכל זמן שהיתה במצרים תורה מצויה.

הצדיק) חוניו בני ישמש תחתי . . . הלך לאלכסנדריה של מצרים ובנה שם מזבח . . .

המלך נרצה לזה, והבית נבנה. לא קל היה לחוניו לבנות בית שיהיה רצוי לכל הכתות השונות; כי כל אחת מהן בקשה שיהיה בנוי ומתנהג ככל אשר ישר בעיניה. השומרונים רצו בודאי שיהיה כההיכל שלהם על הר גריזים, והיהודים בקשו שיהיה על מתכונת הבית שבירושלים. קרוב שמסבה זאת נולד אז הריב בין השומרונים והיהודים, שהצדדים הגישו אל המלך פהילאמעטור, כפי המסופר מיוסיפון. כי אמנם נתפלא ונשאל: לאיזו תכלית התוכחו היהודים והשומרונים שחיו במצרים, למי היתרון, אם להבית שבירושלים או להבית שעל הר גריזים? ולאיזו תכלית הציעו טענותיהם לפני המלך, אם ריבם היה להלכה ולא למעשה? אלא ודאי שריבם היה נוגע להבית שנבנה על ידי חוניו במצרים. ועל כן יספר יוסיפון מהויכוח והריב הזה תכף אחר הסיפור מבנין בית חוניו, בקאפיטעל אחד (קדמוניות י״ג, ג׳), כי הויכוח בא בעקבות בנין הבית ההוא[1]).

והנה מי שרוצה לעשות שלום בין כתות שונות, מוכרח להסביר פנים לכולן; להסכים פעם לדעת הכת האחת, ופעם לדעת הכת האחרת. כן התנהג גם חוניו בנוגע לבנין הבית ומנהגיו. בית חוניו היה בכללו דומה להבית שבירושלים, אבל בפרטיו היה משונה ממנו, כי בהם עשה חוניו הנחה להשומרונים. יוסיפון (מלחמות ז׳, י׳) יספר: שם בנה חוניו מבצר והיכל. באמת לא היה דומה ההיכל לאותו ההיכל שבירושלים, רק היה דומה למגדול . . . את המזבח עשה כהמזבח שבירושלים . . . אבל המנורה היתה עשויה באופן אחר. חוניו לא עשה מנורת קנים עומדת על כנה, רק נר (לאמפע) זהב שהיה תלוי בשרשרת זהב על המכסה . . . כמו כן נראה מיומא ל״ח ע״א וירושלמי שם פ״ג ה״ט שבבית חוניו היתה הכנת לחם הפנים והקטורת משונה מהכנתם בירושלים, ועל כן לא ידעו האומנים שהביאו מבית חוניו[2]) לעשות כמעשה האומנים שבירושלים. השינויים האלה בבית חוניו נעשו

---

[1]) על היחס שבין בנין בית חוניו והויכוח הנזכר העיר ה׳ יאסטראוו בהמאנאטסשריפט של גרעטץ 1872 צד 154.

[2]) שם אמרו מאלכסנדריה של מצרים, כי בית חוניו קראו אלכסנדריה של מצרים. בהסיפור מחוניו מנחות ק״ט ע״ב יספרו: אמר להם (שמעון

בודאי בא חלק מהיהודים שבאבעססיניען מערביא, אבל רובם באו באין ספק ממצרים, כמו שמוכח ממנהגיהם והליטעראטור שלהם.

במצרים היו יהודים מאז ומקדם. כבר בימי הבית הראשון ידבר ישעיה מהנדחים בארץ מצרים (כ״ז י״ג), ומשאר עמו אשר ישאר מאשור וממצרים ומפתרוס ומכוש (י״א י״א), וינבא שיהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות לד׳ צבאות (י״ט, י״ח. י״ט). היהודים שישעיה מדבר מהם, הלכו כנראה למצרים אחר גלות עשרת השבטים. בעת גלות בבל הלכו למצרים גם הרבה יהודים משבט יהודה. בני יהודה שהלכו לשם עם יוחנן בן קרח התישבו במגדל ובתחפנחס ובנף ובארץ פתרס, ובנו להם שם במות והקטירו למלכת השמים (ירמיה מ״ד, י״ז). ממצרים הלכו היהודים הלאה לדרום, והגיעו עד כוש כמו שנראה מישעיה י״א י״א המדבר מהיהודים שבפתרס וכוש.

היהודים שבמצרים היו שונים מאד אלה מאלה, כי היו שם בני עשרת השבטים, ושומרונים, ובני יהודה ובנימין. אחר שלא היה שם שום מקום קדוש כללי להתאסף ולהתאחד שם, הלכה כל אחת מהכתות השונות שהיו שם בדרך מיוחדת לה. בהמאה השנית קודם סה״נ בא למצרים חוניו הרביעי וראה שאין שום אחדות בין היהודים שבמצרים, וכל אחד פנה לדרכו מסבה שלא היה להם מקום קדוש המקשר את העם להיות לו לב אחד. ועל כן נתן אל לבו לבנות שם מקדש לד׳ שיאחד את כל הכתות השונות שהיו במצרים. אמת שיוסיפון כתב (מלחמות ז׳, י׳) שחוניו בנה בית במצרים כדי לעשות נקמה בהבית שבירושלים, יען שלא נתמנה שם לכהן גדול. אבל ממכתב חוניו שכתב לפהילאמעטור ואשתו (מובא מיוסיפון), נראה ברור שכונתו העקרית היתה לעשות שלום בין הכתות. במכתבו ההוא יאמר חוניו שבבואו למצרים ראה שיש להיהודים שם בתי מקדש רבים, ושמסבה זו ומסבת שנוי הדעות, הם שונאים אלה לאלה. ועל כן יש עם נפשו לבנות קרוב למבצר בובאסטוס בית לד׳ דומה להבית שבירושלים, כדי שהיהודים כולם שבמצרים יעבדו בו את ה׳ ויחיו בשלום ובאחדות, כמו שכבר נבא כזאת ישעיה הנביא; והנהו מבקש מאת המלך והמלכה ליתן לו הסכמתם ורשותם לזה.

הדברים בדרך משל, היינו שדברי ד׳ יהיו צמודים לנו כאילו היו תו או כתובת קעקע על בשרנו. — השבעים תרגמו טוטפת בין עיניך בכל המקומות ἀσάλευτον τρὸ ὀφθαλμῶν σου. הוראת אסאלעטאן היא בלתי זז ממקומו, כמו שהזכרתי לעיל. הוראת πρὸ פה היא לפני, היינו שיהיה דבר בלתי זז לפני עיניך. גם לפי דעת השבעים טוטפת היא הדבר הכתוב או החרות והבלתי זז ממקומו, וגם הם פרשו הדברים בדרך משל[1].— אחר השבעים הלך גם העטהיאפי, כדרכו תמיד, ותרגם בשמות שם: וַאִיְסַסְלְ אְמְקַדַםְ עיניך (ואשר לא יזוז מקדם עיניך). ובדברים ו׳, ח׳. וי״א, י״ח תרגם: וַאִיְתְחַוְםְ אמקדם אעינתך (אשר לא ימוש מקדם עיניך). —

כל המתרגמים האלה מפרשים שטוטפת הוא דבר האדוק אל הגוף, בלתי מתנועע ובלתי זז ממנו.

כעת נבוא להתרגומים שהלכו בפירוש טוטפת אחר הקבלה. אצל עקילס יש נוסחאות שונות לשמות: εἰσινακτὰ, ἐνεκτὰ, νακτά; ולדברים: ηακτα. מונטפוקון הגיה ἀτίνακτα שהוראתו בלתי זז ממקומו, ועשה זה כדי שיהיה תרגום עקילס שוה לתרגום השבעים. להגהה הזאת הסכים גם פראנקעל (Pal. Exegese 90). אך ידוע שעקילס הלך בהעתקתו אחר הקבלה, וכבר ידענו שמי שמעתיק טוטפת במלה המורה על אדיקת הדבר, הוא יפרש — נגד הקבלה — שהדברים נאמרו בדרך משל. ועל כן נראה שאצל עקילס צריך להיות τίνακτά, או ἀνακτά, שהוראתו דבר מתנועע ובלתי מחובר לדבר אחר. יש ראיה שהגירסא הזאת היא הנכונה, כי בהרבה כ״י כתוב בשם עקילס וסומכוס וטהעאדאציאן καὶ σαλευόμενον, היינו מתנועע ומתנודד ממקומו, ובהעקסאפלא הסורית מועתק זה: ודמתתזיע. ואין ספק שגם אצל עקילס צ״ל מלה שיש לה הוראה דומה לזה. — סומכוס לדברים ו׳ ח׳ מתרגם טוטפת במלת διεσταλμένα, שהוראתה נפרד וחלוק, ובלתי אדוק זה לזה.

---

[1]) פראנקעל כתב (Pal. Exegese 90) שאין שום הוכחה שהשבעים בארו הכתובים בדרך משל. אך חוץ ממה שאמרנו, העיר הוא בעצמו שמלת πρὸ מוכיחה על זה. כי אלמלי הבינו השבעים הדברים כפשוטם שנחוץ להניח תפילין, אז היו משתמשים במלות ἀνα μέσον, שהוראתן בין.